

А. В. Петраускас

КОРОТКІ ПІДСУМКИ РОБОТИ ЖИТОМИРСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ (1988—2015 рр.)

У статті розглянуто історію Житомирської археологічної експедиції від моменту її створення в кінці 1980-х рр. до сьогодні, проаналізовані основні підсумки проведених експедицією польових археологічних досліджень, згадані основні видання, підготовані співробітниками експедиції.

Ключові слова: експедиція, городища, поселення, розкопки, розвідки, конференції, публікації, експериментальна археологія, музеєфікація, Житомирщина.

Створення та основні результати роботи Житомирської археологічної експедиції ІА НАН України безпосередньо пов'язані із дослідницькою діяльністю співробітника відділу давньоруської та середньовічної археології Б. А. Звіздецького [Інститут..., 2015, с. 424]. Тема його кандидатської дисертації «Укріплені городища древлянської землі IX—XIII ст.» на багато років визначила коло його наукових дослідів. Основною територією обстежень стала сучасна Житомирщина.

Першими самостійними роботами дослідника стали розкопки в м. Малині. В 1987 р. в складі Дніпровської давньоруської експедиції, яку очолювала В. О. Петрашенко, було створено окремий загін під керівництвом Б. А. Звіздецького для досліджень давньоруського городища на східній околиці Малина (колишне с. Городище). Після розкопок П. М. Третьякова в 1940 р. [Павленко, 2016а] та обстежень 1973 р. М. П. Кучери в 1987 р. [Кучера, 1973/18, с. 1—4; 1979, с. 63—64], на городищі проведені значні за обсягом дослідження з метою поточення його культурно-хронологічної належності та вивчення конструктивних особливостей оборонних споруд. У ході робіт виявлено не тільки матеріали давньоруського часу, а й знахідки

© А. В. ПЕТРАУСКАС, 2017

ліпних посудин культури Лука-Райковецька. На незначній відстані від городища було виявлено та обстежено шляхом розкопок селище відкритого типу, синхронне давньоруському горизонту городища [Звіздецький, 1987/14б; Звіздецький, 1994; 2008б, с. 122; 2010].

У тому ж польовому сезоні автор проводив археологічні розвідки в межах Березнівського р-ну Рівненської обл., обстежуючи археологічні пам'ятки в рамках робіт по підготовці «Зводу пам'яток історії та культури України» [Звіздецький, Воронцов, 1987/14в].

Наступним 1988 р. відкриваються багаторічні планомірні дослідження археологічного комплексу пам'яток давньоруського літописного міста Звягель. Комплекс пам'яток поблизу м. Новоград-Волинський був попередньо обстежений експедицією М. П. Кучери, в складі якої працював дослідник [Кучера и др., 1988/15б], а згодом, на Південному городищі розпочались археологічні розкопки, — закладено розкоп на майданчику городища та зроблено розріз оборонного валу [Звіздецький, 1988/16; Звіздецький, 2008б, с. 123—125]. Отримані результати дозволили остаточно підтвердити висловлене раніше припущення про ідентифікацію городища із залишками літописного міста.

У сезоні 1988 р. на р. Случ, за декілька десятків кілометрів на північ від городища, дослідник обстежив курганний могильник поблизу с. Ходурки та дослідив декілька насипів. В них зафіксовано використання каменю для зведення конструкції насипу. Подібний прийом відзначався дореволюційними дослідниками в могильниках середньої течії р. Уборть [Звіздецький, 1997, с. 229—230].

У 1990 р. Житомирська експедиція провела дослідження давньоруського городища в

межах с. Гульск, що розташоване на відстані декількох десятків кілометрів вище за течією р. Случ від городищ літописного Звягеля. В ході охоронних робіт, на площі пам'ятки було розкопано декілька тисяч квадратних метрів, отримано презентабельний чисельний речовий матеріал, досліджені залишки господарських ям, виробничих споруд, жител, опалювальних пристроїв тощо. У результаті досліджень зроблено висновок, що городище являє собою залишки давньоруського міста Гольсько, яке згадується в літописі [Звіздецький, 1990/258; Звіздецький, 2008б, с. 118; 2013].

У 1992 р. будівництво об'їзної дороги навколо м. Новоград-Волинський, запланована лінія якої проходила через археологічний комплекс літописного Звягеля, викликало необхідність проведення рятувних розкопок пам'ятки. Поруч із Південним городищем було розкопано широкою площею прилягаючий до нього посад. Виявилось, що він повністю співвідноситься не тільки із давньоруськими старожитностями городища, але й з матеріалами попередніх епох — на обох пам'ятках представлені матеріали раннього залізного віку. Роботами підтверджено перспективність стаціонарних планомірних досліджень залишків літописного Возвягля — пам'ятки комплексу не утримують пізніших нашарувань, ніж рештки міста, знищеного військами Данили Галицького в середині XIII ст. Цей висновок був підтверджений й результатами робіт двох наступних польових сезонів 1993—1994 рр. [Звіздецький, 1992/11; 2008в].

За вказаний період пам'ятка була досліджена широкою площею в декілька тисяч квадратних метрів. Отримані знахідки зафіксували виразні сліди одночасного знищення міста внаслідок військового нападу: спалені житлові комплекси, оборонні споруди, зброя, залишки захисників міста. Найбільш цікавою знахідкою, можна вважати, скарб, який складався з прикрас головного убору знатної жінки. Дослідник відзначав, що частина прикрас з виразними слідами виготовлення на місці не поступалась виробам київських ювелірів [Звіздецький, 2008в].

Досліджуючи городища древлянської землі, Б. А. Звіздецький постійно повертався до проблеми обстеження археологічних залишків древлянської столиці — літописного Іскоростеня. Перші рекогносцировочні роботи було проведено в 1994 р.: візуально обстежено чотири городища в межах сучасного м. Коростень, перевірено стан їх збереженості, закладено пошуковий шурф на городищі № 3 та знято його план. Було встановлено, що лише три городища № 1, 2 та 3 можуть мати відношення до давньоруського часу. Городище № 4 за знахідками з культурного шару, розмірами і особливостями оборонних споруд, вірогідно, пов'язано із старожитностями раннього залізного віку [Звіздецький, 1994/108; Звіздецький, Польгуй, 1995; 1998].

У 1994 р. Житомирська археологічна експедиція розпочала роботи по обстеженню та науковій інвентаризації нерухомих пам'яток історії та культури в районах Київського та Житомирського Полісся, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС. Роботи в Поліському р-ні Київської обл., Народницькому, Овруцькому, Коростенському р-нах Житомирської обл. проводились в межах виконання «Національної програми мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи» й продовжувались до 1999 р. В ході робіт було виявлено ряд відкритих поселень давньоруського часу та курганних могильників [Звіздецький, 1994/107; 1995/11; 1996/3; 1997/61; 1998/108; 1999/102; 1999]. Проведено розкопки декількох курганних насипів в Народницькому, Овруцькому та Коростенському р-нах. Отримано цікаві знахідки поховального інвентарю (зброя, прикраси, предмети побуту), зафіксовано використання каменю в поховальних спорудах — специфічний прийом зведення конструкції курганного насипу із використанням камення, яке викладалося по окружності насипу, або ж вкривало його нижню частину як своєрідний панцир. Б. А. Звіздецький запропонував пояснення побутування даного типу поховальних пам'яток з переміщенням іноетнічного населення — ятвягів з північно-західних регіонів Східної Європи [Звіздецький, 2002; 2005; Звіздецький, 1997; 2003].

За результатами досліджень 1994—1999 рр. підготовлено та видано узагальнюючу працю «Археологічні дослідження в північно-східних районах Житомирського Полісся» [Звіздецький, 2008в].

У 1998 р. Житомирською експедицією продовжені дослідження Південного городища літописного Возвягля. В результаті робіт зафіксовано залишки в'їзду до міста, частини прилеглих до нього оборонних споруд, житлову споруду із слідами ювелірного виробництва [Звіздецький, 2008в, с. 7—44].

Того ж року, члени експедиції долучилися до виконання проекту пошуку й дослідження археологічних пам'яток давньоруського часу вздовж середньовічного торгового шляху Київ-Регенсбург в межах України. Житомирською експедицією досліджувались укріплені городища, встановлені закономірності їх розташування на певній відстані одне від одного, яка може відповідати, в середньому, одному денному переходу [Звіздецький, Моця, 1998].

Останні роботи Б. А. Звіздецького, до його передчасної смерті, були зосереджені в м. Коростені. За результатами обстеження городища № 3 доведено, що після його знищення в результаті каральних походів княгині Ольги, життя на ньому продовжувалось. Знахідки керамічних виробів, монети, прикраси, зброя, які походять з культурного шару представляють хронологічну колонку з IX ст. до новітнього часу включно. Літописне повідомлення про те, що

Ольга залишила в живих частину населення Іскоростеня, знайшло своє підтвердження в археологічних матеріалах. Інша стратиграфічна ситуація зафіксована дослідником на городищі № 1. Найбільш пізні знахідки з нього датовані серединою X ст. Речові знахідки, залишки житлових, господарських, побутових та оборонних споруд археологічного комплексу городища № 1 (дитинець, оборонні споруди, прилеглий до нього посад) мають виразні ознаки одночасної загибелі внаслідок військових подій. Виявлено багато чисельні знахідки предметів побуту, інструментів, монет, прикрас, зброї та військового спорядження, які засвідчують інтенсивні торгівлі відносини міста з країнами західної Європи, арабським світом, Візантією, скандинавськими країнами [Звіздецький, 2001/179; 2003—2004/208; 2005/17; Звіздецький, Петраускас, Польгуй, 2004; Звіздецький та ін., 2008]. Дослідник висловив припущення, що, вірогідно, саме високий рівень економічного розвитку дозволяв Коростеню довгий час виступати основним військовим та політичним опонентом Києва, який поступово об'єднував навколо себе слов'янські племенні утворення.

Результати досліджень стали темою обговорення двох міжнародних наукових конференцій проведених в місті — «Стародавній Іскоростень і слов'янські гради» в 2004 та 2008 рр. За їх підсумками видано дві збірки наукових праць [Стародавній..., 2004; 2008]. Продовження досліджень в межах археологічного комплексу стародавнього Іскоростеня, який можна вважати еталоною пам'яткою було визнано учасниками конференції перспективним для вивчення ряду фундаментальних питань слов'яно-руської археології. Проте зважаючи на унікальність пам'ятки, проводяться вони мають переважно, а в деяких випадках виключно лише за умови використання пам'ятко-зберігаючих методів.

Дослідження Коростеня, були продовжені під керівництвом автора цієї публікації, який очолив Житомирську експедицію після Б. А. Звіздецького. Розкопками 2008 р. досліджувались культурні нашарування посаду городища № 3, оборонного рову, берми № 2 та посаду городища № 1. Виявлено цікавий та різноманітний матеріал, простежено особливості стратиграфії городища № 1 та № 3 [Звіздецький та ін., 2008; Зубрицька та ін., 2009, с. 75]. Дослідження 2010 р. переслідували мету поточнення місця розкопів 2003 та 2001 рр. на посаді городища № 1. Досліджено площу близько 100 м² на якій виявлено 4 об'єкти давньоруського часу. [Петраускас, Коваль, Петраускене, 2011б]. В польовому сезоні 2013 р. на городищі № 1 дослідження проводились на майданчику дитинця городища, бермі першого ескарпу, оборонному рові городища та на південній частині посаду. Після закладання пошукової траншеї на посаді, були виявлені залишки культурного шару

та осадових порід з дитинця городища, що були зняті з майданчика та переміщені на територію прилеглої посади під час підготовки площі для розробки кар'єру по видобутку граніту в 20—30 рр. XX ст. [Петраускас, Польгуй, Хададова, 2014а; 2014б]. Роботи в Коростені продовжувались і в 2015—2016 рр. дослідженнями на першій бермі городища № 1 (матеріали готуються до друку).

У 2015 р. розвідковим загоном Житомирської експедиції під керівництвом С. В. Павленка були проведені розвідки на території Коростенського р-ну спрямовані на пошук давньоруських поселень округи літописного Іскоростеня [Павленко, 2016б].

Паралельно з роботами в Коростені після багаторічної перерви відновились дослідження літописного Возвягтя. Протягом двох польових сезонів 2007 та 2008 рр. було досліджено 120 м² на Північному городищі Возвягтя. Поточнено час його функціонування, зафіксовано сліди загибелі городища внаслідок військового нападу, встановлено специфічні особливості фортифікаційної системи Північного городища, виявлено невідомий раніше пізньосередньовічний могильник на його території. Встановлено, що до Південного та Північного городищ приймає синхронний їм посад, що багатократно переважає за площею: культурний шар займає практично всю поверхню домінуючої над прилеглою місцевістю височини в декілька десятків гектарів [Зубрицька та ін., 2009, с. 76—77; 2012; Коваль, Петраускас, Польгуй, 2008; Петраускас, 2015].

З 2009 р. Житомирська археологічна експедиція розпочала регулярні планомірні археологічні обстеження в м. Олевськ та його окрузі [Петраускас, Петраускене, Коваль, 2010]. Роботи було спрямовано по трьох основних напрямках: дослідження культурних нашарувань в центрі сучасного міста, вивчення археологічного комплексу городища в ур. Бабина гора та дослідження археологічних пам'яток в найближчій окрузі стародавнього міста.

Дослідження в центральній частині міста на самому початку носили розвідковий характер. Зважаючи на щільну сучасну забудову житловими, господарськими, адміністративними та культовими спорудами вони мали на меті пошук ділянок, які можуть бути перспективними для подальших вишукувань. Шурфування в районі моста через р. Уборть, біля Свято-Миколаївської церкви засвідчили наявність культурних нашарувань не знищених сучасною забудовою. У них були представлені знахідки доби бронзи — раннього заліза, VIII—IX ст., давньоруського часу та пізнього середньовіччя. Виявлені знахідки засвідчили безперервність у заселенні вказаної території починаючи з VIII ст. В центральній частині міста, біля церкви Святого Миколая досліджено могильник пізньосередньовічного часу [Петраускас, Ко-

валь, Петраускене, 2011а, с. 264; Петраускас та ін., 2011; 2013а; 2013б, с. 195—196].

Також отримані знахідки опосередковано можуть бути співвіднесені із писемними відомостями про Олевськ. В літописах про нього згадки відсутні, проте в більш пізніх повідомленнях кінця XV ст. йдеться про побудову в місті замку на місці старого городища [Клепатський, 2007, с. 197]. На сьогоднішній день в центральній частині відсутні візуальні ознаки стародавнього замку та городища. Відсутні відомості про них і в роботах В. Б. Антоновича та Я. В. Яроцького. Однак наявність в центральній частині міста стародавньої церкви XVI ст. та існування костюлу, що до сьогодні не зберігся, опосередковано вказують на розташування згаданого писемними джерелами замку саме в центрі. Топографічно для його місце розташування підходить ділянка, яку на сьогодні займає міський хлібокомбінат, на що свого часу під час візуального обстеження звернув увагу В. К. Козюба. На жаль, практично вся територія заводу та навколо нього недоступна для обстеження. Однак на користь даного припущення можуть свідчити знахідки давньоруського часу виявлені під час обстежень прилеглої до нього площі. Також під час опрацювання аерофотозйомки періоду Другої світової війни на якій добре зображено центр міста, саме на вказаному місці добре читається оточений майже по всьому периметру під округлий мисоподібний останець правого берега р. Уборть, який міг слугувати добре підготовленим природним місцем для розміщення городища та пізньосередньовічного замку. Розміри даного останця в декілька разів перевищують розміри городища в ур. Бабина гора і за показниками площі відповідають пізньосередньовічному місту, яке було волосним центром [Петраускас, 2017, с. 15—16; Петраускас та ін., 2013б, с. 201]. Для підтвердження висловленої гіпотези потрібні детальні археологічні обстеження шляхом шурфування та розкопок.

Другий напрямок досліджень у місті було зосереджено на археологічному комплексі в ур. Бабина гора на північно-східній околиці міста. На дитинці розкрито площу 40 м², в межах якої досліджено 5 об'єктів давньоруського часу, поточено культурно-хронологічні характеристики пам'ятки [Петраускас, Коваль, Петраускене, 2011а, с. 264—265; Петраускас та ін., 2013б, с. 199]. Протягом 2013—2016 рр. проведені обстеження водозабезпечувальної споруди [Петраускас, Хададова, 2014а; 2014б, 2015]. Здійснено розріз оборонного валу городища, в результаті було встановлено два етапи його будівництва: на рубежі IX—X ст. спорудження первинного невисокого (до 2 м) валу з дерев'яними конструкціями та укріплення валу в XIV—XV ст. (досипка до висоти 5—6 м) [Петраускас та ін., 2013б, с. 200].

Навколо городища було зафіксовано розповсюдження підйомного матеріалу на чотирьох

ділянках, які топографічно відокремлені одна від одної. На північній ділянці було закладено траншею, в якій досліджено 3 господарчі ями давньоруського часу; на південній частині посаду закладено декілька розкопів, значна частина площі яких була пошкоджена сучасними перекопами (зафіксовано 8 господарчих ям та 2 господарчі споруди) [Там само, с. 200—201].

Ще одним напрямком археологічних робіт є обстеження периферії міста, пошук і обстеження нових та вже відомих пам'яток. Внаслідок проведених робіт було виявлено декілька поселень відкритого типу, які складають найближчу поселенську округу городища в ур. Бабина гора, та курганний могильник навпроти бувшого льонозаводу. Для останнього було знято інструментальний план могильника. Відзначено, що майже всі насипи мають ознаки грабіжницьких ям в центральній частині. Можливо, частина з них була розкопана свого часу Я. В. Яроцьким. В польовому сезоні 2015 р. було досліджено шляхом розкопок один курганний насип. Він мав напівсферичну форму. Під час розкопок встановлено, що його поверхня була повністю вкрита суцільним шаром каміння. Залишків похованого не виявлено. Вірогідно, через погані умови ґрунту для зберігання кісток. Можливо, в даному випадку ми мали справу з кенотафом, що також може пояснити відсутність людських решток у похованні. Виявлені в кургані знахідки представлені декількома уламками керамічних посудин. Серед них значний інтерес являє фрагмент вінця гончарного горщика, який має прямі аналогії серед старожитностей на терені сучасної Житомирщини в межах XIII—XIV ст. [Петраускас та ін., 2016]. На місці розкопаного поховання в 2016 р. планується зведення реконструкції курганного насипу та встановлення інформаційного стенду.

Протягом 2011—2012 та 2016 рр. Житомирською експедицією проведені археологічні дослідження на території м. Житомира. В 2011—2012 рр. спільно з науковими співробітниками Житомирського обласного краєзнавчого музею були проведені науково-рятвнні археологічні розкопки на Замковій площі (колишній пров. Шолом Алейхема, 7). Виявлено потужний різночасовий культурний шар, що датується серединою VIII — початком XI ст., XIV — початком XVII ст., другою половиною XVIII—XIX ст., а також середньовічні поховання. Досліджено два об'єкти — фрагменти підвальних приміщень, що залишилися від масивної цегляної будівлі доби середньовіччя [Петраускас, Тарабукін, Крижановський, 2014а; 2014б]. В 2016 р. проведено розвідкове шурфування на території центральної історичної частини м. Житомир.

У польовому сезоні 2016 р. було відновлено планомірні дослідження багатоповислового городища в м. Малині (попередньо в 2015 та навесні 2016 р. проведені розвідкові роботи на території міста та навколо городища, що мали на

меті визначення перспективних ділянок для подальших археологічних розкопок) [Петраускас, Хададова, 2016].

За безпосередньої участі членів Житомирської експедиції було організовано й проведено декілька наукових конференцій, на яких вітчизняні та закордонні вчені, вході наукових засідань та екскурсій на місця розкопок, могли ознайомитися з результатами проведених експедицією робіт, а також викласти підсумки власних досліджень. Серед них: Міжнародна наукова конференція «Середньовічні міста Полісся» (м. Олевськ Житомирської обл., 29 вересня — 3 жовтня 2011 р.), Міжнародна науково-археологічна конференція «Міста давньої Русі», присвяченої 90-річчю від дня заснування Коростенського краєзнавчого музею (м. Коростень, 8—11 жовтня 2014 р.), Міжнародна археологічна конференція «Ранньофеодальне місто Південної Русі в системі міжцивілізаційних контактів» (м. Коростень, 5—8 жовтня 2016 р.). За матеріалами конференції підготовлено й видано друком три наукові збірки та збірник тез [Середньовічні..., 2011; 2013; Міста..., 2014; Південноруське..., 2016]. Окрім того, результати роботи експедиції стали основою для видання ще двох збірок наукових праць [Літописний..., 2008; Матеріальна..., 2015].

Одним із сучасних і важливих напрямків, що розвивається співробітниками й учасниками Житомирської експедиції є роботи з експериментальної археології, спрямовані на вивчення стародавніх ремесел та промислів давньоруського та слов'янського населення, а також на розбудову музею під відкритим небом на місці вивчених археологічних об'єктів «Стародавній Іскоростень» та «Древлянский град» в Олевську [Готун та ін., 2011; Петраускас, Петраускасене, Коваль, 2013; Петраускас, 2017].

Питання проведення робіт з експериментальної археології та об'єднання їх в рамках музейно-заповідного комплексу ставив Б. А. Звіздецький відносно літописного Возвягля ще у 1993 р., а в Коростені їх розпочали в сезоні 2006 р. — співробітники експедиції розробили наукову концепцію створення комплексу «Стародавній Іскоростень», провели експериментальні дослідження в напрямі натурного моделювання бортництва, відтворення технологічних особливостей виготовлення питного меду, виготовлення сиродутного заліза, гончарства тощо. У рамках роботи археологічної експедиції в м. Олевськ експериментальні дослідження розпочаті у 2010 р. Із 2013 р. відбувається натурне моделювання стародавніх водних транспортних засобів. Одним із перспективних напрямків роботи експедиції є розбудова на місці археологічного комплексу городища в ур. Бабина гора музею під відкритим небом «Древлянский град».

На базі експедиції проведено декілька міжнародних науково-практичних семінарів й конфе-

ренцій за участю науковців з України, Білорусі, Чехії, Франції, Росії, Польщі, Литви та Грузії, а саме: «Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання» (м. Коростень, 6—9 серпня 2009 р.) [Петраускас, 2010], «Експериментальна археологія: стародавні технології та моделювання» (м. Олевськ, 12—15 серпня 2011 р.), «Експериментальна археологія: стародавня металургія та металообробка», (м. Олевськ, 17—21 травня 2012 р.), «Експериментальна археологія: натурне моделювання та музеєфікація» (м. Олевськ, 14—16 серпня 2015 р.). За матеріалами роботи семінарів видано друком три наукові збірки: «Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання» (2011), «Експериментальна археологія: досвід моделювання об'єктів та виробництв» (2013) та «Археологія: дослідження, експерименти, реконструкції» (2017) [Експериментальна..., 2011; 2013; Археологія..., 2017].

Таким чином, в результаті проведених досліджень доведено високий рівень розвитку матеріальної культури населення древлянської землі; отримано багато чисельний презентабельний речовий матеріал для поповнення музейних експозицій; проводиться робота по розбудові музейно-заповідних комплексів в м. Коростені, Новоград-Волинському та Олевську; розпочато роботи з експериментальної археології — проводяться щорічні науково-практичні семінари; результати досліджень публікуються у вигляді окремих статей, збірників наукових робіт, підготовлено та видано дві монографічні роботи; результати досліджень також проходять апробацію в рамках міжнародних наукових конференцій, за результатами проведення яких видано збірки наукових праць.

Археологія: дослідження, експерименти, реконструкції. — К., 2017. — 380 с. (АДПУ. — Вип. 1 (22)).

Готун І. А., Казимір О. М., Коваль О. А., Петраускас А. В., Петраускасене А. О. Музеї під відкритим небом та експозиційні можливості експедиційних баз експериментальної археології // *Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання.* — Київ: Ліра; Москва: Університет Дмитрия Пожарського, 2011. — С. 29—92.

Експериментальна археологія: досвід моделювання об'єктів та виробництв. — К., 2013. — 256 с. (АДПУ. — Вип. 10).

Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання. Збірка наукових праць / Заг. ред. О. П. Моця. — Київ: Ліра; Москва: Університет Дмитрия Пожарського, 2011. — 224 с.

Звіздецький Б. А. Кургани с каменными обкладками на Овручском кряже // *Русь в IX—XIV вв.: взаимодействие Севера и Юга.* — М., 2002. — С. 35—37.

Звіздецький Б. А. Новые данные о курганах с каменными обкладками на севере Житомирщины // *Русь в IX—XIV вв. Взаимодействие Севера и Юга.* — М.: Наука, 2005. — С. 281—286.

Звіздецький Б. А. Отчёт о работах в Малине в 1987 г. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1987/146, 19 + 2 с., 30 рис.

Звіздецький Б. А. Отчёт о работе Гульской древнерусской экспедиции в 1990 г. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1990/258, 54 с., 73 рис.

- Звіздецький Б. А.* Отчёт о работе Новоград-Волынского отряда Днепровской древнерусской экспедиции за 1988 г. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1988/16, 17 с.
- Звіздецький Б. А., Воронцов Д. О.* Отчёт о разведках в Березновском р-не Ровенской обл., проведённых осенью 1987 г. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1987/14в, 11 с., 2 табл.
- Звіздецький Б. А.* Археологічні дослідження в північно-східних районах Житомирського Полісся (матеріали та дослідження до археологічної карти області: Коростенський, Овруцький та Народицький райони). — Коростень, 2008а. — 130 с.
- Звіздецький Б. А.* Про деякі підсумки і перспективи вивчення археологічних пам'яток Овруччини // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. — Вип. 2: Овруччина. — С. 365—371.
- Звіздецький Б. А.* Городища IX—XIII ст. на території літописних древлян. — К., 2008б. — 176 с.
- Звіздецький Б. А.* Давньоруські кургани на північній околиці м. Коростеня // Дружинні старожитності центрально-східної Європи. Матеріали міжнародного археологічного семінару. — Чернігів: Сіверянська думка. — 2003. — С. 32—37.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про археологічні дослідження у м. Коростені за 1994 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1994/108, 14 с., 7 табл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про археологічні дослідження у м. Коростені у 2001 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 2001/179.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про дослідження літописного Іскоростеня у 2003—2004 рр. / НА ІА НАН України, ф. 64, 2004/208.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про дослідження літописного Іскоростеня у 2005 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 2005/17.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про науково-дослідну роботу «Наукова інвентаризація нерухомих пам'яток історії та культури в радіаційно забруднених районах Житомирського Полісся» (1996 р.) / НА ІА НАН України, ф. 64, 1996/3, 83 с., 31 іл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про науково-дослідну роботу «Наукова інвентаризація нерухомих пам'яток історії та культури в радіаційно забруднених районах Житомирського Полісся» (1997 р.) / НА ІА НАН України, ф. 64, 1997/61, 84 с., 57 іл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про науково-дослідну роботу «Наукова інвентаризація нерухомих пам'яток історії та культури в радіаційно забруднених районах Житомирського Полісся» (1998 р.) / НА ІА НАН України, ф. 64, 1998/108, 81 с., 27 іл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про наукову інвентаризацію нерухомих пам'яток історії та культури в Поліському р-ні Житомирської обл. у 1994 р. / НА ІА НАН України, ф. 64 (фонд експедицій), 1994/107, 35 с., 3 іл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про наукову інвентаризацію нерухомих пам'яток історії та культури в радіоактивно-забрудненому Народицькому р-ні Житомирської обл. у 1995 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1995/11, 40 с., 2 іл.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про роботу Житомирської археологічної експедиції ІА НАНУ у 1992 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1992/11, 40 с.
- Звіздецький Б. А.* Звіт про роботу Житомирської експедиції у 1999 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1999/102, 19 с., 44 іл.
- Звіздецький Б. А.* Кургани з кам'яними обкладками в Житомирському Поліссі // Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. Збірник наукових статей, присвячений 100-річчю з дня народження В. П. Петрова. — Київ; Львів: РАС, 1997. — С. 229—234.
- Звіздецький Б. А.* Малинське городище древлян // АДІУ. — К., 2010. — Вип. 1: Проблеми давньоруської та середньовічної археології. — С. 534—540.
- Звіздецький Б. А.* Малинське городище древлян // Старожитності Русі-України. — К.: Київська Академія Євробізнесу, 1994. — С. 119—125.
- Звіздецький Б. А.* Південне городище літописного Возвягль: дослідження 1988—1998 рр. // Літописний Возвягль: дослідження 1988—2008 рр. — К.: ІА НАН України, 2008в. — С. 7—44.
- Звіздецький Б. А.* Поселення літописних древлян біля с. Гульськ // Матеріальна культура південно-руського села IX—XIII ст. / Відпов. ред. О. П. Моця. — К.: Стародавній світ, 2013. — С. 6—18.
- Звіздецький Б. А., Моця О. П.* Вивчення української частини середньовічного торгового шляху Київ—Регенбург у 1998 р. // АДІУ 1997—1998. — К., 1998. — С. 77.
- Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І.* Нові дослідження стародавнього Іскоростеня // Стародавній Коростень і слов'янські гради VIII—X ст. — К.: Корвін-Пресс, 2004. — С. 51—86.
- Звіздецький Б. А., Польгуй В. І.* Історична топографія стародавнього Іскоростеня (за матеріалами розвідки 1994 р.) // Історія Русі-України (історико-археологічний збірник). — К., 1998. — С. 111—119.
- Звіздецький Б. А., Польгуй В. І.* Стародавній Іскоростень за матеріалами розвідки 1994 р. // Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею. — Житомир, 1995. — С. 112—115.
- Звіздецький Б. А., Польгуй В. І., Петраускас А. В., Сірко О. В., Осадчий Є. М.* Дослідження Іскоростеня 2005—2008 рр. // Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. — Коростень: Тріада С, 2008. — Т. 1. — С. 113—118.
- Зубрицька А. О., Коваль О. А., Осадчий Є. М., Польгуй В. І., Петраускас А. В.* Роботи Житомирської археологічної експедиції // АДІУ 2008. — К.: ІА НАН України, 2009. — С. 75—77.
- Зубрицька А. О., Коваль О. А., Петраускас А. В.* Нові дослідження літописного Возвягль і його округи // Матеріальна та духовна культура Південної Русі. Матеріали міжнародного польового археологічного семінару, присвяченого століттю від дня народження В. Й. Довженка (Чернігів, Шестовиці, 16—19 липня 2009). — Київ; Чернігів, 2012. — С. 114—121.
- Інститут археології* Національної академії наук України. 1918—2014 / Гол. ред. П. П. Толочко. — К.: АДЕФ-Україна, 2015. — 668 с.
- Клепатський П. Г.* Очерки по истории земли Киевской: Литовский период. — Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2007. — 480 с.
- Коваль А. О., Петраускас А. В., Польгуй В. І.* Північне городище літописного Возвягль: розкопки 2007 р. // Літописний Возвягль: дослідження 1988—2008 рр. — К.: ІА НАН України, 2008. — С. 45—68.
- Кучера М. П.* Дослідження городищ на Волині й Поділлі // Археологія. — 1979. — Вип. 29. — С. 62—72.
- Кучера М. П.* Звіт про обстеження городищ на Волині й Поділлі у 1973 р. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1973/18, 27 с., 11 табл.
- Кучера М. П., Звіздецький Б. А., Іванченко Л. І., Витрик І. С.* Отчёт о разведке памятников археологии Житомирской обл. в 1988 г. / НА ІА НАН України, ф. 64, 1988/156, 20 с., 11 табл.
- Літописний Возвягль: дослідження 1988—2008 рр.* — К.: ІА НАН України, 2008. — 112 с.
- Матеріальна культура південно-руського села IX—XIII ст.* / Відпов. ред. О. П. Моця. — К.: Стародавній світ, 2013. — 120 с.

Міста Давньої Русі. Збірка наукових праць пам'яті А. В. Кузи. — К.: Стародавній світ, 2014. — 532 с.

Павленко С. В. Дослідження Малинського городища у 40-х роках ХХ століття // АДУ. — К., 2016а. — Вип. 4 (21): Південноруське місто у системі міжцивілізаційних контактів. — С. 103—110.

Павленко С. В. Розвідки в околицях Коростеня // АДУ 2015. — К.: Стародавній світ, 2016б. — С. 33—34.

Петраускас А. В. Археологічні розкопки, експериментальна археологія та музеєфікація на базі археологічної експедиції в м. Олевськ // АДУ. — К., 2017. — Вип. 1 (22): Археологія: дослідження, експерименти, реконструкції. — С. 15—21.

Петраускас А. В. Дослідження околиці літописного Возвягля // Матеріальна культура південноруського села IX—XIII ст. / Відпов. ред. О. П. Моця. — К.: Стародавній світ, 2013. — С. 110—117.

Петраускас А. В. Міжнародний науково-практичний семінар // Археологія. — 2013. — № 4. — С. 132—134.

Петраускас А. В., Івакін В. Г., Бібіков Д. В., Павленко С. В. Дослідження середньовічного кургану біля м. Олевськ // АДУ 2015. — К.: Стародавній світ, 2016. — С. 34—36.

Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Давньоруський Олевськ за результатами археологічних досліджень // Церква — наука — суспільство: питання взаємодії. Матеріали одинадцятої міжнародної наукової конференції (29—31 травня 2013 р.). — К.: НКПІКЗ, 2013а. — С. 32—34.

Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Середньовічний Олевськ за новими археологічними даними // АДУ. — К., 2013б. — Вип. 11: Середньовічні міста Полісся. — С. 194—207.

Петраускас А. В., Коваль О. А., Петраускене А. О. Дослідження Житомирської експедиції на території м. Олевськ // АДУ 2010. — Київ; Полтава, 2011а. — С. 264—265.

Петраускас А. В., Коваль О. А., Петраускене А. О. Дослідження посаду літописного Іскоростеня // АДУ 2010. — Київ; Полтава, 2011б. — С. 266.

Петраускас А. В., Коваль О. А., Петраускене А. О., Хададова М. В. Формування середньовічного Олевська за даними археологічних досліджень 2009—2010 рр. // Середньовічні міста Полісся: Тези доп. міжнародної наук. арх. конф. (м. Олевськ, Україна, 30 вересня — 3 жовтня 2011 р.). — Київ; Олевськ, 2011. — С. 56—58.

Петраускас А. В., Петраускене А. О., Коваль О. А. Обстеження Житомирської експедиції // АДУ 2009. — К.: ІА НАН України, 2010. — С. 328.

Петраускас А. В., Петраускене А. О., Коваль О. А. Створення музею-скансену «Древлянський град» // АДУ. — К., 2013. — Вип. 10: Експериментальна археологія: досвід моделювання об'єктів та виробництв. — С. 124—132.

Петраускас А. В., Польгуй В. І., Хададова М. В. Археологічні дослідження в м. Коростені // АДУ 2013. — К., 2014а. — С. 125—127.

Петраускас А. В., Польгуй В. І., Хададова М. В. Історична топографія літописного Іскоростеня // Міста Давньої Русі: Зб. наук. пр. пам'яті А. В. Кузи. — К.: Стародавній світ, 2014б. — С. 294—301.

Петраускас А. В., Тарабукін О. О., Крижановський В. О. Археологічні дослідження на Замковій площі в м. Житомирі у 2012 р. // АДУ 2013. — К., 2014а. — С. 128—130.

Петраускас А. В., Тарабукін О. О., Крижановський В. О. Дослідження на Замковій площі в м. Житомирі у 2011 р. // АДУ 2013. — К., 2014б. — С. 127—128.

Петраускас А. В., Хададова М. В. Археологічні дослідження у м. Олевську в 2013 р. // АДУ 2014. — К.: Стародавній світ, 2015. — С. 38—41.

Петраускас А. В., Хададова М. В. Дослідження в м. Олевську // АДУ 2013. — К., 2014а. — С. 130—131.

Петраускас А. В., Хададова М. В. Дослідження гідротехнічної споруди давньоруського часу на городищі Бабина гора в м. Олевськ // «Археологія & фортифікація України». Зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. — Кам'янець-Подільський: Методори-2006, 2014б. — С. 125—132.

Петраускас А. В., Хададова М. В. Розкопки древлянського городища VIII ст. в м. Малині // АДУ. — К., 2016. — Вип. 4 (21): Південноруське місто у системі міжцивілізаційних контактів. — С. 88—92.

Південноруське місто у системі міжцивілізаційних контактів. — К., 2016. — 142 с. (АДУ. — Вип. 4 (21)).

Середньовічні міста Полісся. — К., 2013. — 246 с. (АДУ; Вип. 11).

Середньовічні міста Полісся: Тези доп. міжнародної наук. арх. конф. (м. Олевськ, Україна, 30 вересня — 3 жовтня 2011 р.). — Київ; Олевськ, 2011.

Стародавній Іскоростень і слов'янські гради VIII—X ст. — К.: Корвін-Пресс, 2004. — 320 с.

Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. — Коростень: Тріада С, 2008. У двох томах: Т. I. — 272 с.; Т. II. — 246 с.

А. В. Петраускас

КРАТКИЕ ИТОГИ РАБОТЫ ЖИТОМИРСКОЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ (1988—2015 гг.)

В работе рассмотрена история Житомирской археологической экспедиции с момента её создания в конце 80-х годов и к настоящему времени, проанализированы основные итоги проведённых экспедицией полевых археологических исследований, упомянутые основные издания, подготовленные сотрудниками экспедиции.

Ключевые слова: экспедиция, городища, поселения, раскопки, разведки, конференции, публикации, экспериментальная археология, музеєфікація, Житомирщина.

A. V. Petrauskas

SHORT SUMMARY OF RESEARCH OF THE ZHYTOMYR ARCHAEOLOGICAL EXPEDITION (1988—2015)

The article deals with the history of Zhytomyr archaeological expedition since its creation in the late 1980^s up to nowadays; main results of the expedition of field archaeological research are analyzed; there are main editions, mentioned, prepared by the expedition staff.

Keywords: expedition, settlements, excavations, explorations, conferences, publications, experimental archeology, museification, Zhytomyr region.

Одержано 18.06.2017